

Zdroje antisemitismu v současné české společnosti

Téměř sedmdesát let od událostí holocaustu, během něhož v nacistických koncentračních táborech přišlo o život více než šest milionů lidí, je téma nenávisti vůči Židům stále velmi aktuální. Cílem tohoto textu je představit hlavní zdroje antisemitismu, které se objevovaly v českých zemích v období Rakousko-Uherska a které do určité míry stále mají vliv na současnou českou společnost.

Antisemitismus neboli nenávisť či předpojatost vůči příslušníkům židovského národa má v Evropě dlouhou tradici. Jeho projevy lze vysledovat již v období antiky, antisemitismus pak dále zesílil v období středověku, kdy Židé¹ čelili celé řadě omezení. Díky filozofii osvícenství a důrazu na racionalitu a rozum v 18. století se sice objevila větší míra tolerance vůči Židům, přesto však ve většině evropských států přetrvávala řada předsudků, podezřívavosti a v horším případě i přímo nenávisti vůči židovskému národu (více viz Messadié 2000).

Zdroje antisemitismu v historii a dnes

O tom, koho je možné považovat za Žida, nepanuje konsenzus. V zásadě existují dvě možnosti, jak vnímat židovství. Tou první je náboženská příslušnost, kdy jako žid je označován vyznavač judaismu. Druhou možností je vnímání židovství jako národnosti jedince. Nezanedbatelný je samozřejmě v obou případech vliv kultury a politických aspektů, které s vnímáním židovství úzce souvisí (Čejka 2009, s. 46). V praxi byla v různých státech v různých časových obdobích používána různá

kritéria pro to, koho je možné považovat za Žida – extrémním případem pak byly známé norimberské zákony přijaté nacistickým Německem v roce 1935.

Příčin antisemitismu může být celá řada, v české společnosti se jedná zejména o následující čtyři typy: křesťanský, sekulární, na bázi biologicky orientovaných teorií a antisemitismus vycházející z hospodářských obav.

Prvním typem je tzv. křesťanský antisemitismus, jehož hlavním zdrojem je přesvědčení, že judaismus byl překonan křesťanstvím. Židé často bývají zastánci tohoto proudu obviňováni ze smrti Ježíše Krista (Mikulášek 2000, s. 15).

Dalším typem je sekulární antisemitismus, který v zásadě odmítá jakékoliv náboženství a judaismus zvláště, protože jej spojuje s obdobím tmářství a útlaču. Opírá se o argument, že moderní společnost již náboženská dogmata překonala. Specifickou podkategorií sekulárního antisemitismu tvoří antisemitismus motivovaný nacionalismem, který byl v českém prostředí silný zejména v 19. století a v období první Československé republiky. Část české společnosti, která od počátku národního obrození usilovala o zdůrazňování svého slovanského původu a slavné minulosti, nutně vnímala židovskou menšinu jako cizí prvek, i když jednotliví příslušníci židovského národa se sami považovali za Čecha, nebo za Němce, nebo za Žida či kombinaci těchto kategorií (Mikulášek 2000, s. 15–16, Čapková 2005).

Třetí významný zdroj antisemitismu v českém prostředí byl motivován vznikem

biologicky orientovaných teorií. Při aplikaci těchto teorií na vztahy mezi jednotlivými národy pak nevyhnutelně docházelo ke zdůrazňování rozdílů mezi jednotlivými národy, rasami a civilizacemi. S ohledem na postavení Židů tento proud vyvrcholil se vzestupem nacismu ve 30. letech 20. století v Německu, když Židé byli označováni za podřadnou rasu (Messadié 2000, s. 296–303).

Za čtvrtý zdroj antisemitismu je možné považovat hospodářské důvody. V průběhu historie Židé ve většině evropských států, české země nevyjímaje, čelili různým omezením založeným na prostém faktu, že byli vnímáni jako cizí, a tedy nedůvěryhodná skupina. Tato omezení byla jedním z důvodů, proč se řada z nich specializovala na obchod, bankovníctví a služby obecně. Zejména od doby osvícenství, kdy v řadě zemí byla postupně zrušena omezení, která se Židům týkala, se začal ve společnosti objevovat strach z ekonomické síly, kterou Židé představovali. Na tento argument kladl velký důraz i Adolf Hitler ve své knize *Mein Kampf*, v současnosti ho často používají následovníci levicově orientovaných antisemitických proudů (Mikulášek 2000, s. 17).

Všechny zmiňované zdroje antisemitismu pochopitelně spojují psychologické faktory, jako je nedůvěra vůči neznámému, a priori podezřívavost, netolerance, předsudky a stereotypy a v neposlední řadě i snaha řešit své vlastní komplexy intenzivní kritikou a nenávistí vůči jiné skupině.

Antisemitismus v české společnosti po roce 1989

Česká společnost prošla po revoluci v roce 1989 celou řadou proměn. Došlo nejen k přechodu k demokracii a k zásadním ekonomickým změnám, ale změnila se i orientace československé, respektive české zahraniční politiky. V porovnání s obdobím 1948–1989, kdy převládala propalestinská orientace komunistického Československa, je pro všechny polistopadové vlády typická proizraelská orientace, i když ne vždy má oporu ve veřejném mínění. Postoj k arabsko-izraelskému konfliktu, respektive konstantní kritika izraelské politiky jen proto, že je izraelská, ze strany pravicových i levicových radikálů, jsou dnes velmi důležitým zdrojem antisemitismu v Česku.

Po roce 1989 bylo přijato několik zákonů, které odsuzují diskriminaci a všechny druhy útoků vůči příslušníkům jakýchkoliv rasových, etnických, národnostních, náboženských či třídních skupin, mimo jiné jejich rovnoprávnost s většinovou společností

Národní hřbitov Terezín je nejen pietním místem, ale zejména připomínkou hrůzného běsnění nacistického režimu. Židé, kteří na veřejnosti museli nosit symbol žluté Davidovy hvězdy s nápisem Jude, tvoří většinu z téměř 10 tisíc pohřbených obětí. Nad hřbitovem jsou vztyčeny dva náboženské symboly: křesťanský kříž a Davidova hvězda. Na náhrobcích se setkáváme s kameny, které zde zanechávají židovští návštěvníci. Foto: P. Chromý

ČÍSLA HOVOŘÍ

zajišťuje Listina základních práv a svobod. Zároveň zákon pamatuje i na zákaz projevů sympatií či ospravedlňování skupin, které něco takového činí (více viz zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník).

Ačkoliv pravděpodobně mediálně nejznámějším zpochybňovatelem holocaustu je britský historik David Irving, i české soudy řešily několik případů popírání holocaustu. V roce 2008 byli nepodmíněně odsouzeni dva redaktori neonacistického časopisu *Poslední generace*, vycházejícího v letech 2003 a 2004 (Martínek 2008).

Pravděpodobně nejsilnějšími proudy antisemitismu v současné české společnosti je sekulární antisemitismus, který je možné rozdělit na pravicový a levicový. Zatímco pravicový antisemitismus je představován především hnutími inspirovanými neonacistickými ideály, levicový antisemitismus do značné míry pracuje s hospodářskými zdroji antisemitismu. V zásadě je možné konstatovat, že levicový antisemitismus chápe Židy jako jednu z hlavních opor světového kapitalismu, a to je důvod, proč proti nim vystupuje. Často uveřejňuje seznamy lidí židovského původu, kteří zastávají významné pozice v domácí či světové politice. Pravicový antisemitismus s podobnými seznamy pracuje také – známý byl v tomto kontextu týdeník *Republika*, který vycházel v letech 1990–1992 –, klade však důraz spíše na nacionalistický aspekt, kdy upozorňuje, že konkrétním politikům se nedá věřit, protože jsou Židé. Jako konkrétní příklad je možné uvést útoky neonacistů ze skupiny *White Justice* na bývalého premiéra Jana Fischera. Jan Fischer, který se netají židovským původem, je spolu se svými rodinnými příslušníky dlouhodobě terčem extremistů (ČTK 2009). Pravicový antisemitismus v některých případech klade důraz i na rozdíly mezi křesťanstvím a judaismem a objevily se i příklady aplikace biologicky podmíněných rasových teorií. Oba tyto antisemitské proudy intenzivně pracují s konspiračními teoriemi různého druhu, nejčastěji to bývá domnělé židovské spiknutí, které má mít za cíl ovládnutí světa.

Podle Výroční zprávy o projevech antisemitismu v České republice (2012) sice v roce

Terezínské táborové krematorium bylo uvedeno nacisty do provozu v září roku 1942. Krematorium primárně sloužilo ke kremaci tělesných ostatků nejen zemřelých vězňů židovského původu nebo židovské národnosti z terezínského ghetta, které se nacházelo ve městě v nedaleké Velké pevnosti, sekundárně však bylo používáno i pro zpopelnění mrtvol pocházejících z věznice pražského gestapa, která se nacházela v Malé pevnosti na pravém břehu řeky Ohře. Celkem zde bylo zpopelněno přibližně 30 tisíc osob, menší část byla uložena do uren v kolumbáriu, které se nacházelo v mohutných zdech zdejší pevnostní fortifikace, větší část (asi z 22 000 zemřelých osob) jejich popela nacisté v listopadu 1944 nasypali přímo do řeky Ohře. Foto: P. Chromý

2012 nedošlo k žádným přímým fyzickým útokům na Židy, ale projevy antisemitismu na internetu se měly ztrojnásobit. Autoři zprávy to dávají do souvislosti s událostmi blízkovýchodního konfliktu a s kandidaturou Jana Fischera na funkci prezidenta České republiky.

Již typickým projevem antisemitismu v Česku jsou útoky na synagogy, židovské hřbitovy a další židovské instituce, při nichž dochází k fyzickému poškození majetku či psaní urážlivých a antisemitských hesel (cílem se pravidelně stává památník v Terezíně). Každoročně je zaznamenáno několik takových případů, ne vždy se však daří pachatele dopadnout.

Závěr

Antisemitismus je v české společnosti stále živý a vysoce aktuální jev. Je možné konstatovat, že v současné době je internet hlavním médiem, které se využívá pro šíření ideologie antisemitismu, přestože propagaci podobných ideologií trestní zákoník zaka-

zuje. Každoročně se též objevuje několik dalších druhů incidentů, jejichž spojivým prvkem je nenávisť vůči Židům.

Antisemitismus v Česku přichází jak z pravicové, tak i levicové části politického spektra. Pro každý z těchto směrů je typický důraz na jiný typ argumentů. Zatímco v případě pravicového antisemitismu se klade důraz zejména na nacionalismus a odlišnosti Židů, v případě levicového antisemitismu se jedná především o ekonomické aspekty a údajnou vůdčí roli Židů v globálních kapitalistických procesech, které jsou hlavní příčinou nerovnosti ve světě. Uvedené zdroje antisemitismu mají kořeny v historii a proti jiným, které byly v tomto článku popsány a které již do značné míry ztratily svůj vliv, mají stále potenciál ovlivňovat ve větší či menší míře část české společnosti.

Eva Taterová,
Fakulta regionálního rozvoje
a mezinárodních studií MU v Brně
eva.taterova@mendelu.cz

Sources of Anti-Semitism in Contemporary Czech Society. Historically, anti-Semitism has always been present in Czech society, but its sources have changed. This paper seeks to discuss the primary sources of anti-Semitism during the period of the Austro-Hungarian Empire and, at the same time, to show how these sources still influence perceptions of Jews in contemporary Czech society.

LITERATURA A ZDROJE DAT:

- ČAPKOVÁ, K. (2005): *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918–1938*. Paseka, Praha, 355 s.
- ČEJKA, M. (2009): *Judaismus a politika v Izraeli*. Barrister & Principal, Brno, 278 s.
- ČTK (2009): *Neonacisté prý zacílili na premiérovu rodinu* – www.ceskatelevize.cz (14. 1. 2014)
- MARTÍNEK, K. (2008): *Za popírání holocaustu padly nepodmíněné tresty* – www.pelhrimovsky.denik.cz (14. 1. 2014)
- MESSADIÉ, G. (2000): *Obecné dějiny antisemitismu: od starověku po dvacáté století*. Práh, Praha, 317 s.
- MIKULÁŠEK, A. (2000): *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století*. Votobia, Praha, 238 s.

Výroční zpráva o projevech antisemitismu v České republice za rok 2012 – www.kehilaprag.cz (14. 1. 2014)

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník – www.zakony-online.cz (14. 1. 2014)

APLIKACE DO VÝUKY:

1. Vysvětlete, co je to antisemitismus, a uveďte vhodné příklady. Jaké konkrétní projevy antisemitismu jste zaznamenali v poslední době?
2. Diskutujte o problematice holocaustu a dále toto téma zahrňte do výuky prostřednictvím seznámení žáků s konkrétními příběhy (dílo Arnošta Lustiga, Deník Anny Frankové a další). Seznamte žáky s příběhy Židů, kteří žili ve vašem městě.